

Tóth, Andrej

**Standardizace vnitropolitického života v Maďarsku (srpen 1919 -
březen 1920)**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
2004, vol. 53, iss. C51, pp. [129]-152

ISBN 80-210-3725-3

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102314>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

ANDREJ TÓTH

STANDARDIZACE VNITROPOLITICKÉHO ŽIVOTA V MAĎARSKU (SRPEN 1919 – BŘEZEN 1920)

Tématem této stati je z hlediska procesu konsolidace vnitropolitického života Maďarska po revolučních měsících let 1918–1919 jedno z přelomových období počátků poválečného Maďarska, časově spadajícího do druhé poloviny roku 1919 a zejména zhruba do první čtvrtiny roku 1920, které reprezentují následující momenty: pokus o politickou stabilizaci země zahraničněpoliticky izolovanými kontrarevolučními kabinety Istvána Friedricha, představují předeheru vlastního konsolidačního procesu, nástup koncentrační vlády Károlye Huszára v poslední třetině roku 1919 a zejména příprava a realizace prvních řádných poválečných parlamentních voleb v lednu 1920, přijetí zákona o obnovení ústavnosti v zemi a o dočasné hlavě státu a jeho kompetencích maďarským zákonodárným shromážděním a konečně volba hlavy státu, byť jen ad interim. Jedná se tedy o období, kdy byly položeny nezbytně nutné základy širší vnitropolitické konsolidace Maďarska, které umožnily standardizaci rozbouřeného vnitropolitického života a posléze tak i mezinárodněpolitickou a ekonomickou normalizaci země. Cílem této studie je pak především vylíčit dovršení procesu obnovení ústavních pravidel v rámci vnitropolitické stabilizace Maďarska – charakteristika maďarské politické scény, respektive prvních řádných poválečných parlamentních voleb v Maďarsku a aktu obnovení ústavnosti přijetím výše zmíněného zákona Národním shromážděním na pozadí stručného nástinu politické situace v zemi po pádu Maďarské republiky rad.

Stručný nástin situace v Maďarsku

Cesta poválečného Maďarska k prvním řádným poválečným parlamentním volbám na základě všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva, k bráně obnovení ústavnosti a politického pořádku v zemi, nebyla zdaleka jednoduchá.¹

¹ Volby v lednu 1920 v Maďarsku představovaly pro zemi premiéru nejen z hlediska skutečnosti prvních řádných poválečných parlamentních voleb meziválečného Maďarska, ale i z hlediska samotného faktu uskutečnění voleb na základě všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva. Volební reforma z roku 1907 v Rakousku, zavádějící všeobecné, tajné, rovné a přímé hlasovací právo, totiž platila pouze pro Předlitavsko a nikoliv i pro

Maďarsko zažilo nejkrkolonnější bezprostřední poválečný vývoj ze všech nástupnických států Rakousko-Uherska, který se projevil nejen ve skutečnosti pohnutých revolučních událostí a okupační části země rumunskou, jugoslávskou či francouzskou armádou,² ale především v ostrém rozdělení společnosti na několik nesmiřitelných táborů – na stoupence levice a pravice ve všech jeho odstínech, dále na stoupence republiky a stoupence monarchie, přičemž samotní stoupeni monarchistického uspořádání se dělily na další dva antagonické tábory, a to na zapřísáhlé legitimisty, tedy přívržence habsburského domu a nekompromisní stoupence svobodné volby krále. Ostrá diferenciacie společnosti země založená na politickém přesvědčení však byla doplněna spontánním, ovšem v tomto případě společnost stmelujícím hněvem vůči okolnímu světu za, byť v závěru roku 1918 a v roce 1919, jakožto i počátkem roku 1920 ještě nestvrzené, ale avízované a stále jistější nekompromisní okleštění země,³ které se linulo téměř napříč celou maďarskou společností, takřka napříč celou maďarskou politickou scénou.⁴ Tento odpor a pocit

Zalitavsko, tedy vlastní Uhersko. V dubnu 1919, v době republiky rad, se již sice jedny volby konaly, z nichž vzešel „proletářský“ parlament, tzv. Celostátní shromáždění rad (*Tanácsok Országos Gyűlése*), ty však na základě jejich charakteru nelze řadit ke klasickým parlamentním volbám, resp. označit za řádné parlamentní volby, byť proběhly za aplikace volebního práva, které oproti posledním celouherským volbám v roce 1910 výrazně navýšilo počet oprávněných voličů. Na jedné straně byly sice odstraněny staré volební censy, což značně zvýšilo voličskou základnu, na druhé straně ovšem bylo volební právo odepřeno většině lidí disponujících majetkem a voleb se taktéž nemohl účastnit ani klérus. Z toho důvodu tak nelze hovořit ani o volbách všeobecných a rovných. Tyto volby, tzv. volby rad, pak nebyly rovněž ani přímé, nýbrž byly uskutečněny elektorským systémem, což v tomto případě znamená, že běžný volič volil přímo pouze místní rady, jež pak volily rady okresní, ty pak rady župní a teprve ty delegovaly své zástupce do již zmíněného Celostátního shromáždění rad.

- 2 4. srpna 1919 obsadila rumunská královská armáda – a to i přes zákaz mírové konference – i hlavní město Budapešť, kde setrvala až do podzimu, resp. do 14.–16. listopadu, kdy se Rumuni stáhli nejen z Budapešti, ale i z území mezi Dunajem a Tiszou. Rumunské vojsko však nadále okupovalo maďarské území východně od Tiszy, obsazené v průběhu dubna 1919, a jehož vyklizení zahájilo až 24. února následujícího roku. Armáda SHS pak od konce roku 1918 okupovala jižní část Maďarska, tzv. Baranysko [baraňsko], resp. větší část Baranyské župy včetně města Pécs společně s úzkým pruhem země nad pozdějšími jižními trianonskými hranicemi s SHS i na východ od Dunaje, (obsazeno bylo území zhruba jižně od linie Pécs–Baja–Szeged). K vyklizení a předání tohoto území pod svrchovanost maďarské administrativy došlo po nezdařeném vyhlášení místní srbsko-maďarské republiky (Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársaság), a to až na nátlak Dohody teprve v srpnu 1921 (maďarské vojsko vpochodovalo na vyklizené území 22. srpna 1921). Během maďarské „sovětské“ republiky pak menší část dnešního jižního Maďarska včetně města Szegedu obsadila i francouzská armáda, pod jejíž záštitou se zde organizovala konzervativní protirevoluční opozice a taktéž Národní vojsko pod vedením admirála Horthyho.
- 3 K všeobecně známým významným územním ztrátám Maďarska v číslech viz např.: R o m p o r t l o v á, M.: *ČSR a Maďarsko, 1918–1938*. Brno 1986, s. 45–46 nebo R o m p o r t l o v á, M. – S l á d e k, Z.: *Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918–1938*. Brno 1994, zejména s. 61–62; nověji pak I r m a n o v á, E.: *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem 2002, s. 194–195.
- 4 Byť k podpisu trianonské mírové smlouvy, tedy ke stvrzení hranic poválečného Maďarska došlo až 4. června 1920, její podoba byla již fakticky stanovena o rok dříve, v červnu 1919, rozhodnutím zástupců Dohody na mírové konferenci v Paříži.

beznadějnosti, pocit hořkosti a pocit ztráty práv na základě statutu poražené země představovaly největší trauma maďarské společnosti, které poznamenalo nejen celý meziválečný vývoj Maďarska, ale předznamenalo i pozdější důsledky jeho politiky. Zmiňovaný celonárodní pocit křivdy, pramenící ze silně zakořeněné tisícileté tradice samozřejmě jednoty svatoštěpánské koruny, nebyl pak po celé tzv. horthyovské období maďarských dějin vůbec překonán.

Velmi ztěžka se však zdolával i zmiňovaný střet společnosti na základě politického vyznání, jehož silné kořeny byly živeny rozvířeným poválečným revolučním obdobím ve znamení nejen rudého, ale i tzv. bílého teroru, přičemž excesy bílého teroru přetrvaly až do roku 1920, až do povolebního období, kdy nakonec již nejen vnitropolitická, ale již i velmi křehká zahraničněpolitická citlivost na tyto patologické jevy v tehdejší maďarské společnosti přinesly postupné skoncování či alespoň výrazné omezení anomálních perzekučních praktik jen ztěží kontrolovatelných gerilových skupin. Ovšem ani vyhraněný konfliktní střet společnosti na základě politickém nebyl *via facti* po celé období meziválečného Maďarska zcela zažehnán, a to zejména díky poloautoritativnímu režimu v zemi, jehož symbolem se stal regent země, admirál Miklós Horthy. Nastolený režim plně otevření politické scény, tak jak to bylo běžné nejen v tehdejších západních demokraciích, ale koneckonců i v tehdejší Československu, neumožnil a nadále tak živil nepřátelské dělení společnosti na „státotvornou“ křesťansko-národní pravici a na pro stát nebezpečnou, nepřijatelnou levicí, společně již s tehdy v západních demokraciích standardní sociálnědemokratickou stranou, přičemž malé důvěry požíval v zemi i liberální politický proud.

Po hektických revolučních měsících zděděná nesmiřitelná politická diferenciacce společnosti nebyla jedinou překážkou úspěšného rozjezdu vnitropolitické konsolidace země. Dalším rozhodujícím brzdným faktorem stabilizace poválečného Maďarska byla rovněž tíživá ekonomická a sociální situace země, jež se během revolučních událostí ještě více zhoršila. Maďarsko vstupovalo do nové etapy svých dějin se zcela rozvráceným hospodářským životem, nejen v důsledku války, ale i v důsledku značných územních ztrát. Per exemplum produkce země roku 1920, v roce prvních řádných poválečných voleb, v roce mírových jednání s Maďarskem a v roce prosazování konsolidačního kursu v zemi, představovala zhruba 20–30 % úrovně roku 1913. Nejhlubšího poklesu ovšem dosáhla i pro Maďarsko typická zemědělská výroba. Vývoz obilí klesl v roce 1920 až o celou polovinu oproti průměru roku 1913. Další ukazatel žalostného stavu ekonomiky země, inflace, pak v Maďarsku šplhala do závratných výšek. Hospodářský propad země se samozřejmě snoubil s katastrofickou sociální situací v zemi, kdy počet nezaměstnaných daleko převyšoval únosnou mez. Asi třetina dělníků byla bez práce. Statistiky nezaměstnanosti pak ještě výrazně negativně měnila i skutečnost přílivu uprchlíků z odtržených území.⁵

⁵ Srov. Romportlová, M. – Sládek, Z.: *Hospodářský a sociální*, zejména s. 61–66. Neblahé ekonomicko-sociální situace v zemi si všiml i český tisk. Zcela výstižná a situaci dobře ilustrující je zpráva Národních listů: „V Pešti a větších městech nemohou rozdělovati ani sníženou dávkou chleba 100 gramů; po celou noc i den obléhají hladovící muži,

I přes výše uvedené neblahé aspekty, jež výrazně zkomplikovaly jak návrat Maďarska k mírové a klidné rekonstrukci země, tak i současně značně ztížily přizpůsobení se země nové poválečné situaci, a v neposlední řadě taktéž výrazně předurčily i specifičnost konsolidované vnitropolitické atmosféry v zemi, podařilo se po pádu republiky rad, i přes nežádoucí důsledky bílého teroru, nastolit během druhé poloviny roku 1919 takové podmínky, jež zdárně vedly k prosazení oné kýžené – nejen ze strany samotného Maďarska, ale již i ze strany mezinárodní veřejnosti – konsolidace země. Uklidnění – relativní – politické situace v Maďarsku samozřejmě nenastalo okamžitě pádem republiky rad v létě 1919, ale předcházelo mu intermezzo nejistých a odvážných politických pokusů jak v podobě vratké sociálnědemokratické kontrarevoluční, tzv. odborářské vlády Gyuly Peidla,⁶ jež převzala vládu v zemi po komunistickém experimentu „Kunova“ režimu, tak i v podobě neméně vratkých vládních kabinetů politického dobrodruha a skalního legitimisty Istvána Friedricha, bývalého státního tajemníka v Károlyiho vládě, jež neakceptuje mezinárodněpolitickou situaci, dosadil do čela země v hodnosti regenta člena maďarské větve habsburského rodu, arcivévodu Josefa Habsburského. Bylo však předem zřejmé, i přesto, že se jednalo o velmi oblíbeného člena habsburského rodu, jež byl v zemi společensky činný po celé meziválečné období že nejen přes mezinárodněpolitickou náladu, ale i přes rozbourené poměry v těžce zkoušené maďarské společnosti, dojde jen těžko tento smělý Friedrichův krok, „nultý“ restaurační pokus habsburského domu v Maďarsku, širšího vnitropolitického a zahraničněpolitického uznání.⁷ Vratkost politické situace v zemi, jakožto i samotného postavení premiéra Istvána Friedricha, jež svévolně svrhl Peidlovu vládu, se pak odrazila i ve skutečnosti, že během necelých čtyř měsíců se zcela neúspěšně pokoušel získat širší důvěru nejen uvnitř země, nýbrž i směrem do zahraničí včele až třech kabinetů, přičemž existenci Friedrichem vedených vládních týmů zajišťovala především a pouze nejen

muži, ženy a dítky pekařské krámy, ale jen na nepatrné množství chlebenek se dostane. Tuky se nepřidělují, ani cukr. To jest zásobovací bankrot, dobrá polovina obyvatelstva si tyto potraviny není s to opatřiti. Z obyvatelstva čítajícího 1.1 milionu jest 160.000 nezaměstnaných, tedy ze sta asi 15. Podpory nezaměstnaným se za této vlády neplatí... Dle policejní zprávy bylo od 1. do 10. ledna ohlášeno přes 1200 loupeží a krádeží...“ (Národní listy, roč. 15, č. 25 z 25. ledna 1920, s. 3 (Politický přehled – Nouze ve městech).

6 Vláda Gyuly Peidla byla u moci ani necelý jeden týden, od 1. do 6. srpna 1919.

7 Arcivévoda Josef Habsburský se v čele země udržel pouze půl měsíce (16 dní), do 23. srpna, kdy ho dekapitovaly nejen celková nálada v rozbourené maďarské veřejnosti, ale i cílá protihabsburská diplomatická aktivita Edvardem Benešem vedené československé zahraniční politiky u Dohody. Výsledkem tohoto dobrodružného politického kroku premiéra Istvána Friedricha, dosazení Habsburka do čela země, bylo i pozdější prohlášení velvyslanské konference z února 1920 o nepřípustnosti restaurace habsburského domu v Maďarsku, které se stalo základní zbraní nejen zahraničních, ale i domácích odpůrců restaurace Habsburků v Maďarsku. Výraznou zásluhu na přijetí tohoto dokumentu na mezinárodní úrovni měl právě zejména československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš. Přijetí této deklarace, zakazující v Maďarsku restauraci Habsburků v jakékoliv osobě a podobě, bylo odpovědí nejen na dosazení arcivévody Josefa Habsburského do čela Maďarska v létě 1919, ale především na napjaté debaty na maďarské vnitropolitické scéně ohledně státní formy a hlavy státu souvisejících s parlamentními volbami.

zcela rozvrácená vnitro-, ale právě i nestálá zahraničněpolitická situace v podobě rozporů mezi vítěznými mocnostmi.⁸

Kontraproduktivně působící politika ministerského předsedy Friedricha, zejména vzhledem k jeho pokusu restaurovat politický vliv Habsburků v zemi, si mohla důvěryhodnost Dohody získat jen ztěží, a to nejen díky změny politiky vůči Maďarsku ze strany Dohody, v rámci které nabyla dominantní postavení anglo-americká koncepce,⁹ jehož výsledkem bylo uchýlení se k aktivní politice směrem k této středoevropské zemi.¹⁰ Dohoda na Istvána Friedricha „nevsadila“ a rozhodla se na maďarské politické scéně prostředkovat s jasným cílem: dosíci vytvoření co nejširší vrstvou maďarské společnosti přijímané vlády, jež by zemi zdárně přivedla k řádným parlamentním volbám, z níž by vzešlé zákonodárné shromáždění a legitimní kabinet mohl získat potřebný politický mandát pro výkon konstruktivní a zejména věrohodné politiky, stabilizující zemi jak vnitropoliticky, tak zahraničněpoliticky. Za účelem politického prostředkování mezi směrdatnými politickými proudy v zemi byl do země vyslán britský diplomat Sir George Russel Clerk.¹¹ Tomu se po řadě složitých vyjednávání s představiteli maďarské politické scény podařilo nakonec dosáhnout vytvoření tzv. koncentračního kabinetu pod vedením exministra kultu a vyučování posledních dvou Friedrichových vládních kabinetů, národního křesťana Károlye Huszára, jehož hlavním a prvořadým cílem bylo dovést zemi k řádným parlamentním volbám.¹² Uznání nově sestavené koaliční vlády Dohoda podmínila zejména antecedencí, že kabinet zaručí v zemi zajištění veškerých občanských svobod, včetně svobody slova, tisku a politického vyznání.¹³ Byť zajištění zmíněných občanských svo-

⁸ *Magyarország története 1918–1945.* Ránki, Gy. ed., 1. díl [3]. Budapešť 1984, s. 390.

⁹ B o r o s , F.: *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben.* Budapešť 1970, s. 94–96, 116–119.

¹⁰ V křesle ministerského předsedy byl István Friedrich od 7. srpna 1919 do 24. listopadu. Dohodou ovšem oficiálně nebyl uznán ani jeden Friedrichův vládní kabinet.

¹¹ Tzv. Clerkova mise. Sir George Russel Clerk přijel do Budapešti na základě zmocnění tzv. pařížské rady pěti 23. října. Jeho mise byla dovršena 25. listopadu, kdy Dohoda respektive Nejvyšší rada pařížské mírové konference uznala Károlyem Huszárem vedenou koncentrační vládu de facto. Ke Clerkově misi viz podrobněji R á n k i , Gy.: *A Clerk-misszió történetéhez.* In: *Történelmi Szemle*, 1967, 2, s. 156–187.

¹² Koncentrační kabinet Károlye Huszára byl sestaven 24. listopadu 1919 a byl u moci do 15. března 1920. Základní politickou silou této koaliční vlády byl tzv. Křesťanský blok (*Keresztény Blokk*), tvořený Stranou křesťansko-národního sjednocení (*Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja*, KNEP) a Celostátní stranou maloroľníků a zemědělců (*Országos Kisgazda- és Földműves Párt*). Výrazně menším zastoupením se na vládě podílela i Národní demokratická strana (*Nemzeti Demokrata Párt*) a sociální demokracie (*Magyarországi Szociáldemokrata Párt*), kteréžto strany si z celkového počtu 12 ministerských křesel mohly rozdělit pouze dvě. Vlády se ještě účastnila i Celostátní národní strana (*Országos Nemzeti Párt*), která získala post ministra obchodu. Po 13. prosinci, kdy strana zanikla po emigraci její části k národním demokratům, zůstal její původní delegát ve vládě bez stranické podpory, neboť její ministr Ferenc Heinrich se k nár. dem. nepřidal. Strana, resp. ministr Heinrich však měl politicky blíže ke křesťanskonárodnímu směru, než k liberálnímu politickému proudu.

¹³ Podmínky uznání nové maďarské vlády vzešlé za pomoci Clerkova zprostředkování byly

bod během Huszárovy vlády nebylo plně realizováno,¹⁴ neb nadále docházelo k izolaci levého a liberálního spektra politické scény, je třeba podotknout, že v situaci, jež v zemi ostře rozdělené na nesmiřitelné tábory po vládě „sovětů“ panovala, bylo za skutečnosti existence nekontrolovaných polovojenských gerilových oddílů, nemluvě o faktu, že nebylo možné stoprocentně zaručit ani plnou oddanost národní armády rozkazům jejího vrchního velitele Horthyho, jen samotné udržení vlády u moci a zajištění uskutečnění řádných parlamentních voleb slibným výsledkem. O nejisté situaci v armádě, která byla tehdy vedle vlády označována jako jedna ze dvou „zákonných“ sil v zemi,¹⁵ svědčí např. i rozkaz vrchního velitele Horthyho, vydaný za účelem jasné deklarace svého stanoviska po lednových volbách nejen směrem k armádě, nýbrž i směrem k celé veřejnosti, v němž jasně vyhlásil: „*Národní shromáždění zvolí prozatímního náčelníka státu, do jehož rukou složí svůj mandát koaliční vláda a tento náčelník jmenuje nového ministerského předsedu. Jest mou rozhodnou vůlí, sjednati svému stanovisku platnost proti jakékoliv snaze, která jest v rozporu s původním ujednáním (rozuměj: se zástupcem dohody).*“¹⁶ Horthy, jakožto tehdejší vrchní velitel armády, tak učinil pod dojmem různé, respektive účelové interpretace prostřednictvím Sirem Clerkem dosaženého ujednání s Dohodou některými politickými silami, jež Huszárovu vládu bezprostředně po volbách vyzývaly k odstoupení a požadovaly okamžité utvoření vlády nové ještě před samotnou volbou hlavy státu, přičemž bylo v zájmu tohoto scénáře vyhrožováno i případným použitím síly.¹⁷

Nicméně i přes skutečnost absence plného demokratického prostředí v Maďarsku byl Sirem Clerkem zprostředkovaný kabinet nesporným předělem v porevolučním vývoji Maďarska. V čele vládního kabinetu totiž stanul politik, jenž dokázal zcela realisticky pojmenovat příčiny pro poválečné Maďarsko neblahých důsledků. Do ministerského křesla usedl člověk, jenž veřejně prohlášoval,

formulovány v dohodové nótě předané Sirem Clerkem maďarské vládě v den před formálním uznáním nové maďarské vlády Dohodou, 24. listopadu 1919.

- 14 Tak například sociálnědemokratický deník *Népszava*, na jehož číslech se tehdy cenzura silně podepisovala (cenzurován ovšem nebyl pouze a jen tento deník), počátkem ledna ve svém úvodníku v souvislosti s uvedenými podmínkami jen hořce konstatuje: „*Ze všeho toho do dnešního dne není nic zajištěno.*“ Viz *Népszava*, roč. 48, č. 3 z 3. ledna 1920, titulní strana. Na protest proti nedodržování občanských svobod v zemi pak 15. ledna 1920 sociálnědemokratická strana vystoupila z koncentrační vlády a rozhodla se nezúčastnit se ani nadcházejících parlamentních voleb, vyhlášených na konec ledna.
- 15 Značný vliv armády v porevoluční společnosti, resp. vyzdvihování její státotvorné úlohy a její více či méně nepřiměřené zásahy do života rozhárané společnosti byly často posuzovány jako snaha vlády a armády o vojenskou diktaturu v zemi.
- 16 *Národní listy*, roč. 60, č. 31 z 31. ledna 1920, s. 2 (Politický přehled – *Stanovisko Horthyho. [Rozkaz Horthyho]*).
- 17 V rozkazu Horthy zdůraznil závaznou interpretaci dohody, jež považuje za neoddiskutovatelnou, a to, že „*koncentrační vláda svůj mandát odevzdá pouze za dodržení zákonných postupů, tedy do ruky zvolené hlavy státu, který pak designuje nového ministerského předsedu.*“ Na základě textu uveřejněného in: *Budapesti Hírlap*, roč. 40, č. 27 z 31. ledna 1920, titulní strana (*Fővezérség parancsa*).

že „zkáza národa nezačala 30. října 1918“,¹⁸ ale že její počátek sahá „několik desetiletí zpět do minulosti“,¹⁹ přičemž o období oněch „několika desetiletí“ hovořil jako o období „národní dekadence“.²⁰ Je tak třeba zdůraznit, že i přes plné nedodržování občanských svobod byla Dohoda nucena v Maďarsku nastolenou vládu tolerovat hlavně z potřeby realistického politického partnera v zemi, jenž by s ní byl ochoten spolupracovat, a jenž by viděl nastalou mezinárodněpolitickou situaci co nejstřízlivěji, neboť již bylo na řadě zahájení mírových jednání i s Maďarskem. Především tento eminentní zájem Dohody se pak zrcadlil i v brzkém pozvání delegace maďarské vlády na mírová jednání Nejvyšší radou pařížské mírové konference, pouze šest dní po uznání koncentračního kabinetu dohodovými státy.²¹

První řádné poválečné parlamentní volby

Historie snah o uskutečnění prvních poválečných parlamentních voleb

Základním předpokladem standardizace vnitropolitického života, respektive nastolení ústavnosti v zemi bylo uskutečnění řádných parlamentních voleb.²² Realizace prvních poválečných parlamentních voleb však nebyla politickým cílem pouze Huszárova kabinetu. Uskutečněním prvních poválečných parlamentních voleb se zabývala již od samého počátku jak Károlyiho, tak i Berinkeyho vláda a po pádu „sovětské“ maďarské republiky pak taktéž vláda Peidlova, jakožto i kontrarevoluční kabinet, respektive kabinet vedené Istvánem Friedrichem. Za účelem realizace parlamentních voleb v zemi vydala již 2. listopadu 1918 Maďarská národní rada (*Magyar Nemzeti Tanács*) příslušné usnesení, které bylo následováno lidovým zákonem z 23. listopadu 1918.²³ Tento ranný počín pak následoval volební zákon Berinkeyho vlády, přijatý kabinetem 26. února 1919,²⁴ na jejichž základě byl již vyhlášen i vlastní termín voleb, na 13. dubna 1919, přičemž volební zákon předložený Berinkeyho kabinetem byl poprvé

18 *Budapesti Hírlap*, roč. 40, č. 2, titulní strana. (*A miniszterelnök üdvözlése*)

19 Tamtéž.

20 Tamtéž.

21 Huszárova vláda byla k mírovým jednáním pozvána již 1. prosince 1919. Vládou pověřená mírová delegace pod vedením hraběte Alberta Apponyiho odcestovala na mírová jednání do Francie necelý měsíc nato, 5. ledna 1920.

22 K prvním řádným poválečným parlamentním volbám v Maďarsku u nás viz podr. T ó t h , A.: *První řádné poválečné parlamentní volby v Maďarsku v lednu 1920*. Slovanský přehled 89, 2003, 4, s. 441–473.

23 Lidový zákon 1918: I. Snahu lidové republiky o vypsání a uskutečnění poválečných parlamentních voleb v zemi však zpočátku brzdila i Dohoda. Tak např. žádost Maďarska o povolení vypsání parlamentních voleb z 11. ledna 1919 Dohoda prostřednictvím šéfa vojenské mezispolečenské mise v Maďarsku odmítla s poukazem: „... pour l'instant en raison troubles élections pourraient occasionner.“ (Magyar Országos Levéltár [Maďarský státní archiv; dále jen MOL] K-26, Miniszterelnökség [Předsednictví vlády; dále jen ME.] 1920–III–1455. 2. fol.).

24 Lidový zákon č. 1919: XXV.

v dějinách země založen na právu všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva. Na zmíněné datum vypsání parlamentní volby se však v důsledku vyhlášení republiky rad neuskutečnily.²⁵ Místo nich uskutečnila počátkem dubna vláda „sovětská“ nepřímé volby do Celostátního shromáždění rad, kterého se však zúčastnila méně než polovina oprávněných voličů.²⁶

Téma uskutečnění prvních řádných poválečných parlamentních voleb se na pořad dne dostalo opět až po pádu republiky rad. Volbami, jakožto jedním ze základních předpokladů obnovení ústavních pořádků v zemi, se během svého krátkého funkčního období zabývala samozřejmě i Peidlova tzv. odborářská vláda. Již 4. srpna²⁷ dostal ministr vnitra²⁸ příkaz, aby se zabýval realizací parlamentních voleb, a poněvadž bylo již právní pozadí zabezpečeno přijetím příslušného zákona za Berinkeyho vlády, ještě téhož dne večer předložil ministr vládě příslušné návrhy ve věci, jež sice byly přijaty a 6. srpna i oficiálně vyhlášeny, ovšem v poslední funkční den tohoto kabinetu, tj. těsně před jeho svržením Istvánem Friedrichem.²⁹

Nezbytnost uskutečnění parlamentních voleb si však uvědomoval i premiér Friedrich, ale i do čela země dosazený arcivévoda Josef Habsburský, jenž po svém nástupu ujistňoval Dohodu, že cílem nové vlády je uskutečnění parlamentních voleb na základě všeobecného volebního práva. Akutnost uskutečnění voleb podtrhla i společenská objednávka, neboť v době Friedrichova druhého, již širšího koaličního kabinetu, jehož členy kromě konzervativních křesťanů byli liberálně a demokraticky smýšlející politici, se v zemi postupně obnovoval stranický život a objevily se první stranické programy. Do vlády se otázka parlamentních voleb dostala opět již 20. srpna, kdy byly stanoveny podmínky a charakter voleb a zároveň byl stanoven i přibližný termín jejich konání, a to na druhou půli září. Ovšem nesouhlas Dohody s Friedrichovou politikou především potažmo k dosažení Josefa Habsburského do čela země, nedala Paříž Friedrichovi k vypsání voleb souhlas. Reakcí Dohody na snahu Friedrichova kabinetu uskutečnit parlamentní volby jen na základě všeobecného hlasovacího práva byla ultimativní nota Dohody z 22. srpna (opomíjíc závěry ministerské rady z 20. srpna), požadující nejen všeobecné, rovné a tajné hlasovací právo, ale i okamžitou rezignaci celé vlády a Josefa Habsburského. Výsledkem tlaku Dohody bylo odstoupení Josefa Habsburského, ale zároveň další zakonzervování politické situace v zemi rekonstrukcí kabinetu jen z příslušníků křesťanských stran.³⁰

Friedrich od snah uskutečnit v zemi parlamentní volby neodstoupil a v jejich přípravách pokračoval navzdory nelibosti ze strany Dohody i v čele svého třetího

25 Srov. Földes, Gy. – Hubai, L.: *Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998*. Budapest 1999 [2], s. 50.

26 Viz zde též pozn. č. 1.

27 Vláda se ujala moci 1. srpna 1919.

28 Károly Peyer, vůdčí představitel maďarských sociálních demokratů.

29 MOL, K 27, ME. Minisztertanács (Ministerská rada; MT.), 20. 8. 1919 (krab. č. 122), s. 4. Srov. tamtéž, s. 50.

30 Srov. tamtéž, s. 50–51.

kabinetu. Ještě koncem srpna předložil vládě nový ministr vnitra³¹ původní návrh volebního práva a stanoven byl i předběžný termín voleb, na 28. října 1919. K vlastnímu vypsaní voleb na tento termín ovšem nakonec nedošlo. Uzpůsobení volebního návrhu na základě požadavků Dohody, respektive zavedení všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva realizovala nicméně nakonec ještě Friedrichova administrativu. Konečnou podobu prvním řádným maďarským poválečným volbám vtiskla ještě za Friedrichova ministerského předsednictví vydaná, volební právo normující řada vládních a doplňujících nařízení ministerstva vnitra, publikovaná 17. listopadu,³² po odchodu okupačních rumunských vojsk z Budapešti. Tato úprava volebního práva byla již definitivní a byla přijata i Huszárovým koncentračním kabinetem, který pouze přesunul termín konání voleb z původního 21. prosince 1919 na 25. ledna 1920.³³

Byť Friedrichův kabinet pod nátlakem Dohody přizpůsobil volební právo jejím představám a připravil konečnou podobu jejich norem, snaha uskutečnit parlamentní volby v Maďarsku za Friedrichova předsednictví vládě bylo a limine odsouzeno k nezdaru, a to nejen díky jeho izolaci ze strany dohodových států. Po nezdařených pokusech celkem čtyř premérů, stojících v čele až šesti vlád, měl možnost definitivně realizovat v zemi první řádné parlamentní volby až kabinet vedený ministerským předsedou Károlyem Huszárem. Tedy teprve až rok po vzniku nového Maďarska, koncem roku 1919, splňovala země základní předpoklady pro realizaci prvních poválečných standardních parlamentních voleb: relativní uklidnění rozbourané maďarské společnosti, stažení rumunských okupačních vojsk z hlavního města a z větší části i z východního Maďarska a zejména nástup Dohodou uznávaného vládního kabinetu a rozšíření jeho působnosti na podstatnou část Maďarska.³⁴

I přesto, že Huszárovův vládní kabinet nebyl zdaleka s to splnit jednu ze základních podmínek jeho uznání Dohodou na podzim roku 1919, tedy zajištění demokratického předvolebního boje plně otevřeného všem soupeřícím politickým subjektům na základě rovných šancí všech politických stran ucházejících se o mandát voličů,³⁵ podařilo se mu, jakožto prvnímu poválečnému maďarskému kabinetu, bez dalších vážnějších vnitropolitických otřesů, jež by přivodily další radikální zvrat ve

31 Ödön Beniczky.

32 Volební právo v Maďarsku normovala vládní nařízení Friedrichova třetího kabinetu č. 5984/1919. ME. – 5988/1919. ME. (ke zmíněným vládním nařízením viz např.: *Budapesti Közlöny*, č. 165 z r. 1920), ke kterým pak za Huszárova kabinetu přibýly čtyři doplňující, resp. upravující vládní nařízení: č. 6179/1919. ME. (k vládnímu nařízení viz např.: tamtéž, č. 174 z r. 1920) a 6514/1919. ME. – 6516/1919. ME. (ke zmíněným vládním nařízením viz např.: tamtéž, č. 188 z r. 1920).

33 Srov. Földes, Gy. – Hubai, L.: *Parlamentí választások Magyarországon*, s. 51–52. Vyjma „sovětského“ premiéra Sándora Garbaiho, resp. Socialisticko-komunistického kabinetu Maďarské republiky rad, tzv. Revoluční řídicí rady. (A választások és a szociáldemokrata párt.)

34 Zatím však bez Zátisi a Baranyska.

35 K problematice koaliční vlády Károlye Huszára viz u nás podr. Tóth, A.: *Koncentrační kabinet Károlye Huszára v Maďarsku – naplnění představ Dohody?* Slovanský přehled 90, 2004, 4, s. 445–480.

vnitropolitickém vývoji země, přesto dovést zemi k řádným parlamentním volbám, a to na základě všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva.³⁶ Na tomto holém faktu nic nemění ani neblahá skutečnost, že možnost volné soutěže všech kandidujících politických stran byla zajištěna jen pro forma. Nejzřetelnějším toho příkladem bylo téměř permanentní potlačování práva na volnou politickou soutěž především Maďarské sociálnědemokratické straně (*Magyarországi Szociáldemokrata Párt, MSZDP*), jejíž kandidátům byla velmi často znemožňována svoboda volného pohybu a byli často zadržováni a internováni.³⁷ Odpovědí na tyto praktiky vůči MSZDP bylo vystoupení sociální demokracie nejen z koncentračního kabinetu, ale i rozhodnutí stranického vedení z 15. ledna 1920 stáhnout své kandidáty do Národního shromáždění a bojkotovat tak parlamentní volby. Poněvadž však volby byly povinné pro každého oprávněného voliče, nevyzývala sociální demokracie své potencionální voliče k neúčasti, nýbrž je prostřednictvím svého deníku *Népszava* důkladně instruovala k aktivnímu bojkotu voleb, tedy, aby se voleb pokud možno zúčastnili, ovšem aby hlasovali tím způsobem, že celý hlasovací lístek přeškrtnou.³⁸ Pronásledování ze strany „oficiálního“ kursu se však vedle sociálnědemokratických kandidátů nevyhnuło ani kandidátům „liberálního bloku“.

³⁶ V souvislosti se zavedením všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva poznamenává list maďarských sociálních demokratů *Népszava* cynicky: „...volby, konané na základě rovného a tajného hlasovacího práva, si pochvalují právě strany, které byly dříve největšími jeho odpůrci.“ (*Národní listy*, roč. 60, č. 29 z 29. ledna 1920, s. 2 (Politický přehled – *Maďarské listy o volbách*). V souvislosti s výrazným rozšířením volebního práva v Maďarsku na širší vrstvy společnosti připomeňme, že během posledních uherských voleb v roce 1910 musel ještě každý oprávněný volič volit způsobem, že vystoupil na připravený stupínek či podium a nahlas oznámil komu dává svůj hlas.

³⁷ Zcela účelově bylo k politické perzekuci s cílem zastrašit sociálnědemokratické kandidáty i jejich potencionální voliče zneužíváno vládní nařízení z 5. prosince 1919, umožňující internovat z hlediska „státního a společenského zájmu“, resp. z hlediska zajištění pořádku a bezpečnosti v zemi nepohodlné osoby. Byť tento návrh směřoval především proti komunistům, v praxi byl zneužit zejména vůči sociální demokracii. (Viz *R o m s i c s*, I.: *Magyarország története a XX. században*. Budapest 2000 [2], s. 135.) Např. v průvodním abdikacním dopise jediného sociálnědemokratického ministra Károlye Peyera a jediného sociálnědemokratického státního tajemníka v tzv. koncentrační vládě Ference Miákítse zmiňují se výše zmínění o stovkách zadržovaných členů sociálnědemokratické strany, z nichž řada – jak odstupující členové kabinetu uvedli – byla již tč. i internována. (Viz *MOL K 26, ME. 1920 – III – 491. 4. fol.*)

³⁸ Viz *Népszava*, roč. 48, např. č. 17 z 20. ledna 1920, s. 3 (*A választások és a szociáldemokrata párt*); nebo tamtéž, č. 19 z 22. ledna 1920, s. 2 (*Hogyan szavazzak a szociáldemokráták. Útmutatás a választásokhoz*). Kromě podrobnějších instrukcí sociálnědemokratický deník ve svých číslech do voleb publikoval i výrazně tištěná hesla, utvrzující neměnný postoj sociální demokracie ve věci neúčasti strany ve volbách, a to z důvodu objevených se snah některých skupin či dokonce i některých občanských kandidátů zmanipulovat potencionální sociálnědemokratické voliče prostřednictvím různých prohlášení na základě fingovaných skutečností či prostřednictvím letáků a získat jménem sociální demokracie její příznivce pro konkrétní občanské kandidáty. Viz např. tamtéž, č. 17 z 20. ledna 1920, s. 3 (viz příloha) nebo č. 21 z 24. ledna 1920, s. 3 (*Az elvtársakhoz*). Obranou proti těmto nepravdám pak byla hesla, jako: „*Na občanského kandidáta, ať je jakkoliv demokraticky smýšlející či ať je jakkoliv čestným člověkem, svůj hlas nedáme. Odevzdáme přeškrtnutý volební lístek.*“ (*Népszava*, roč. 48, č. 20 z 23. ledna 1920, titulní strana); či „*Voleb se zúčastníme, protože musíme, ale volit nebudeme, nýbrž odevzdáme*

Právě první řádné parlamentní volby nového Maďarska odrážejí nejvíce nesmiřitelnou a vyhraněnou diferenciaci maďarské společnosti na základě politického přesvědčení obyvatelstva, která vtiskla volbám svůj specifický charakter. Prvním řádným maďarským poválečným parlamentním volbám předcházející volební agitace byla díky nastolenému oficiálnímu vládnímu kursu, postavenému na konzervativním, téměř až krajně pravicovém křesťanském politickém směru, ve znamení agitace proti komunistům, jejich sociálnědemokratickým „komplicům“ a rovněž proti „zrádcům“ národa – liberálům, kteří „připravili“ půdu, či respektive „odevzdali“ vládní moc do rukou komunistů a zapříchili tak vznik nenáviděné maďarské „sovětské“ republiky. Oficiální vládní kurs a i do života země výrazně zasahující Národní vojsko, vyvíjely společně s katolickou církví nejen během předvolební agitace, ale i během celého období po pádu republiky rad nemalé úsilí o vytvoření zdání jediné možné, Maďarsko spasící cesty, jediné možné alternativy pro zemi: obnovení, respektive vybudování silného křesťanského Maďarska. Vzhledem ke skutečnosti, že většina obyvatel země byla silně křesťansky založená a vzhledem ke skutečnosti silných kořenů konzervativních politických sil v zemi ještě z dob Rakousko-Uherska, je samozřejmé, že tato účelná ofenzíva rozhodujících politických sil, jimž nahrával i nekompromisní postoj mezinárodního společenství vůči Maďarsku, narazila na úrodnou půdu a víceméně předurčila jak výsledky samotných voleb, tak i budoucí politickou atmosféru v zemi.³⁹

Charakteristika politické scény in nuce

Po pádu republiky rad to byl křesťanský politický proud, který nejrychleji mobilizoval své síly a začal se nejrychleji stranicky organizovat. Mezi prvními byli zejména křesťanští socialisté, respektive Křesťansko-socialistická strana (*Keresztényszocialista Párt*) a v závěsu za ní pak Sjednocená křesťanská hospodářská strana (*Egyesült Keresztény Gazdasági Párt*). Obě strany samozřejmě požívaly náklonnost katolické církve, jež se projevila její širokou agitací mezi věřícími ve prospěch těchto stran. V důsledku snahy druhého Friedrichova kabinetu o vypsání parlamentních voleb v zemi z konce srpna 1919 se obě strany sloučily pod názvem Křesťanskosociální hospodářská strana (*Keresztény Szociális Gazdasági Párt*, KSZGP) pod vedením Istvána Hallera, pozdějšího ministra kultu v Huszárově kabinetu, a jako vůbec první politická strana v zemi zveřejnila po pádu republiky rad koncem září první ucelený stranický program, jehož meritem bylo obnovení křes-

neplatný volební lístek.“ (viz tamtéž, s. 5). Během voleb odevzdalo například v hlavním městě hlasovací lístek znehodnocený dle návodu sociální demokracie 71 000 voličů.

³⁹ Pozadí průběhu předvolební kampaně dobře ilustruje následující pasáž z článku Národních listů (viz *Národní listy*, roč. 60, č. 20 z 20. ledna 1920, s. 3 (Politický přehled – *Před volbami*): „*Censura maří vydání volebních letáků, povolání a brožurek, komolící naprosto jejich obsah a smysl. Ani o státní formě a republice nepřipouští se zmínky. Nepohodlní kandidáti a kdož by vůbec mohli mítí úspěchy při volbách, se zatýkají.*“

ťanského Maďarska, jakožto i zavedení všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva za účasti i žen.⁴⁰

Hlavní hybnou silou křesťanského proudu v zemi se však stala Friedrichova Křesťansko-národní strana (též Friedrichova strana; *Keresztény Nemzeti Párt*, KNP), založená těsně po sestavení prvního Friedrichova kabinetu 8. srpna 1919, a to zejména po vstupu hraběte Pála Telekiho do strany, respektive do jeho předsednického křesla. Telekiho snaha o dovršení úsilí o jednotu křesťanských stran, respektive úsilí sloučit KSZGP, KNP a Gyulou Rubinkem vedenou Křesťansko-malorolnickou stranu (*Keresztény Földműves Párt*) však zpočátku na odpor křesťanských malorolníků ztroskotala a vedla pouze k vytvoření volnějšiho svazku těchto stran počátkem září 1919, tzv. Křesťanského bloku (*Keresztény Blokk*). Definitivní fúzi obou stran, tedy KSZGP a KNP (bez křesťanských malorolníků) v jednotnou křesťanskou stranu, pak napomohl zejména záměr Dohody aktivně zasáhnout do politického vývoje v zemi, respektive příjezd dohodového prostředkovatele do Maďarska, Sira Clerka. V zájmu zajištění si v zemi co největšího politického vlivu, vyhlásily okamžitě druhý den po Clerkově příjezdu do země, 25. října 1919 obě zmíněné strany fúzi, neboli vznik Strany křesťansko-národního sjednocení (*Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja*, KNEP), jedné ze dvou budoucích nejvlivnějších stran v zemi. Předsednické křeslo ve straně zaujal dokonce sám premiér Friedrich. Vznik sjednocené křesťanské strany posvětila i katolická církev, čímž tak byl jasně předurčen dominantní vliv strany v tehdejší Maďarsku. Na vzniku jednotné křesťanské strany se však odmítli účastnit křesťanští malorolníci, které k podílu na vytvoření jednotné velké křesťanské strany nepřiměla ani politická strategie předsedy KSZGP.⁴¹

Váženým soupeřem a protihráčem sjednocené křesťanské strany byla Celostátní strana malorolníků a zemědělců (*Országos Kiszgazda- és Földműves Párt*), jejíž politický program a postoj byl na rozdíl od křesťanských malorolníků v mnohem střízlivější poloze. Hlavní skupinou oslovených touto stranou byla především široká společenská vrstva rolníků. Páteří politického programu Celostátní malorolnické strany vedené Istvánem Szabó Nagyatádim, ministrem zásobování v Huszárově vládě, byla zejména agrární a pozemková reforma, samozřejmě na pozadí požadavku obnovení demokracie v zemi a zavedení všeobecného, rovného a tajného hlasovacího práva. Byť se jednalo o stranu rovněž křesťansky zaměřenou, výrazným posunem na rodící se maďarské politické scéně, zejména pak na její pravici, byla skutečnost, že strana zásadně odmítala účelné ideologické zneužívání křesťanství v politice tedy politický katolicismus, jakožto i výhradní orientaci jen na katolické obyvatelstvo, respektive na katolickou církev. Naopak, Nagyatádiho malorolnická strana se snažila vybudovat korektní vztahy zejména s protestantskými

40 Srov. zejména Földes, Gy. – Hubai, L.: *Egyesült Kiszgazda- és Földműves Párt*, s. 55–59.

41 Srov. zejména tamtéž, s. 59–61. Stranický předseda KSZGP István Haller se snažil křesťanské malorolníky přimět k fúzi, odvolává se na údajný společný protokol ze 17. října 1919 podepsaného jejich vůdčími osobnostmi. Existenci takové dohody, resp. takového protokolu předseda Křesťanské malorolnické strany Gyula Rubinek ovšem popíral. Viz tamtéž, s. 60.

církvemi. Díky poněkud „liberálnějšímu“ zaměření celostátních malorolníků, na jehož základě se hlavním nepřítelem strany stala zejména velkostatkářská aristokracie a klérus, se rovněž i Nagyatádiho malorolníci potýkali během předvolební kampaně se snahou paralyzovat jejich předvolební agitaci, a to nejen ze strany „oficiálním“ křesťanským kursem ovládané státní moci, ale i ze strany Národní armády, stojící na straně KNEPu, respektive kléru. 29. listopadu 1919 však nakonec i přes rivalitu mezi Nagyatádiho a křesťanskými malorolníky dochází k fúzi obou malorolnických stran a vytvoření jednotné malorolnické strany.⁴²

Se silnou pozicí národně-konzervativního křesťansko kursu v zemi se jen velmi ztěžilo mohlo vyrovnat postavení liberálních politických sil, které byly pod neustálým tlakem ideologické ofenzívy ze strany státní moci, ovládané právě „oficiálním“ křesťanským kursem. Pozici liberálního politického proudu v Maďarsku oslabovala i absence její jednoty a její značná roztržičnost, která společně s politickou perzekucí ze strany „oficiálního“ kursu prakticky znemožňovala jeho okamžitý organizovaný nástup na porevoluční politickou scénu. Jako zcela neúspěšná se ukázala snaha liberálních stran vytvořit jednotnou politickou protiváhu křesťanskému kursu, respektive snaha získat Nagyatádiho Celostátní malorolnickou stranu k vytvoření jednotného silného liberálního bloku za vnější podpory sociální demokracie. Taktéž však bohužel neuspěla ani snaha maďarských demokratických sil k získání podpory i ze strany Dohody. Nejsilnější liberální politickou stranou v zemi byla především Vilmošem Vázsonyím vedená Národní demokratická strana (*Nemzeti Demokrata Párt*, NDP). Na své tradice však nedokázala navázat ani v srpnu 1919 obnovená Kossuthova strana nezávislosti a osmačtyřicátníků vedená Mártonem Lovászým (*48-as Függetlenség Párt*).

Největšímu politickému tlaku z politických stran vzešlých či obnovených po pádu „sovětské“ republiky v Maďarsku, jak již bylo předesláno, byla vystavena sociální demokracie, a to díky její politické diskreditaci, tedy spojením se s komunistickou stranou na jaře 1914, respektive díky podílu strany na vzniku republiky rad. I přesto, že se po pádu republiky rad Maďarská sociálnědemokratická strana pod vedením čelních představitelů jejího pravého křídla Ernő Garamiho, Gyuly Peidla, Károlye Peyera a dalších poměrně rychle obrodila a deklarovala návrat k sociálnědemokratické politice z období před rokem 1918 a plně se přihlásila ke stranickému programu z roku 1903, nebyla strana považována za „důvěryhodnou“. Koneckonců, pokud nepožívaly „důvěru“ od, pod záštitou vrchního velitele Národní armády Horthyho jsoucího konzervativního křesťanského kursu ani strany liberálního typu, či dokonce zpočátku ani Nagyatádiho malorolníci, jen těžko lze předpokládat, že by onu „důvěru“ získali právě sociální demokraté, byť se, i když jen symbolicky, do poloviny ledna 1920, kdy se vzdali práva účasti na vládě v zemi a v nadcházejících parlamentních volbách, účastnili Huszárova koncentračního kabinetu.⁴³

⁴² Srov. Földes, Gy. – Hubai, L.: *Parlamentí választások Magyarországon*, s. 63–67.

⁴³ Ohledně pozice maďarské sociální demokracie v období bezprostředně po pádu republiky rad srov. zejména Fehér, A.: *A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és az ellenfor-*

Samozřejmě zcela na okraj politického života pak byla odsunuta Strana maďarských komunistů (*Kommunisták Magyarországi Pártja*, KMP), jejíž představitelé se po pádu republiky rad museli před praktikami bílého teroru uchýlit do Rakouska. Její činnost se zreorganizovala v zahraničí pod vedením Bély Kuna, Jenő Landlera a dalších. V ilegilitě zůstala komunistická strana až do poloviny dvacátých let, kdy v Maďarsku dochází k uvolnění politické atmosféry, kterou strana využila a svou činnost legalizovala v podobě nové strany – Maďarské socialistické dělnické strany (*Magyar Szocialista Munkáspárt*, MSZMP).

Výsledky prvních řádných poválečných parlamentních voleb

První řádné parlamentní volby v poválečném Maďarsku se konaly 25. - 26. ledna 1920.⁴⁴ Z 219 volebních obvodů se však volby počátkem roku 1920 mohly konat pouze ve 164 obvodech, v nichž se o poslanecký mandát ucházelo celkem 379 kandidátů. V ostatních volebních obvodech, jež se nacházely v částech Maďarska okupovaných rumunskou a jugoslávskou armádou, se volby konaly až po vyklizení těchto území, a to v létě 1920, respektive na podzim 1921. Z 379 uchazečů o poslanecký mandát bylo 190 kandidátů Maloroľnické strany, 124 kandidátů Strany křesťansko-národního sjednocení, 12 kandidátů Národní demokratické strany, 11 kandidátů Národní strany středu (*Nemzeti Középpárt*).⁴⁵ Zbytek tvořili kandidáti bezpartijní, či tzv. „neoficiální“.⁴⁶

Je třeba zdůraznit, že oproti průběhu předvolební kampaně, která nebyla prostá politického nátlaku ze strany „oficiálního“ kursu, proběhly volby koncem ledna relativně v klidu, bez incidentů, a to jak v hlavním městě, tak i v regionech.⁴⁷ Celkem se voleb zúčastnilo více než 80% oprávněných voličů. K volbám se mohly dostavit všichni muži starší 24 let, kteří byli déle než 6 let držiteli maďarského státního občanství a měli déle než půlroku stejné trvalé bydliště.⁴⁸ Poprvé v dějinách maďarských voleb pak mohli odevzdat svůj hlas rovněž i ženy. Jejich účast na volbách byla vázána stejnými podmínkami jako u mužů, jediným omezením navíc však byla nutná gramotnost. Celkem tak bylo v Maďarsku – se započítáním voličů i v okupovaných částech země – 3 133 094 oprávněných voli-

radalmi rendszer 1919. augusztus-1921. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új szozat 50. Budapest 1969.

- 44 Lednové parlamentní volby byly ovšem uzavřeny až v první polovině února, do kdy v příslušných volebních obvodech probíhaly ještě volby doplňkové.
- 45 Strana ministra obchodu Huszárova kabinetu Ference Heinricha, vzešlá z části Celostátní národní strany se však hlásila k „umírněnému“ křesťansko-národnímu principu.
- 46 H u b a i , L.: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. Sv. I-III. Budapest 2001. Sv. I. (dále jen MVA I.), s. 23.
- 47 Klidného průběhu voleb v Maďarsku si všiml i český tisk. Např. Národní listy o průběhu referovaly: „*Hlasování děje se všude za všeobecného rozruchu, ale klid nebyl nikde porušen.*“ (*Národní listy*, roč. 60, č. 27. z 27. ledna 1920, s. 3 (Politický přehled – Volby/povolební události).
- 48 Ti muži, kteří před 1. listopadem 1918 vykonávali minimálně dvanáctidenní vojenskou službu na frontě pak dostali volební právo i bez omezení věku.

čů, což představovalo téměř 75% všech obyvatel starších 24 let, respektive 87% všech mužů a 81% všech žen starších 24 let, což dohromady činilo téměř 39,7% veškerého obyvatelstva země.⁴⁹

Stanovit přesný výsledek prvních řádných poválečných parlamentních voleb v Maďarsku dle počtu získaných mandátů jednotlivých stran bylo však velice obtížné díky složitým stranickým koalicím v příslušných volebních obvodech, mnohdy nekorespondujících s ústřední stranickou politikou, respektive díky nejasnosti, kam sebe jednotliví úspěšní kandidáti řadili. V rámci Křesťanského bloku se proto bezprostředně po volbách obě strany bloku, sjednocení národní křesťané a malorolníci, přely o to, kdo vůbec získal v zákonodárném shromáždění většinu. Interpretace výsledků parlamentních voleb záležela většinou na stranické příslušnosti toho či onoho vůdčího – nejen – politika, či na zaměření toho či onoho tisku. V několika volebních obvodech totiž např. poslanci kandidovali za strany, které již dříve oficiálně prohlásily fúzi na celostátní bázi s jinou politickou stranou, ovšem v některých volebních obvodech nebylo v čase konání voleb sloučení stran ještě realizováno. Týká se to zejména Křesťanskosociální hospodářské strany (KSZGP) či malorolnických poslanců, kandidujících pod jinou „malorolnickou“ hlavičkou než byla ta oficiální. Z prvních řádných poválečných parlamentních voleb vzešlé volební výsledky lze s přiřazením kandidátů Křesťanskosocialistické strany ke straně KNEP interpretovat takto:

Strana křesťansko-národního sjednocení	76
Celostátní strana malorolníků a zemědělců	78
Národní demokratická strana	6
Křesťansko-sociální hospodářská strana	150
Bezpartijní	3
<i>Celkem</i>	<i>164⁵¹</i>

Lze tedy konstatovat, že obě nejsilnější křesťanské strany v zemi získaly v první fázi voleb takřka shodný výsledek. Po volbách v Zátísi, vyklizeném Rumuny v létě

49 Srov. zejména Földes, Gy. – Hubai, L.: *Parlamenti választások Magyarországon*, s. 83; Salamon, K.: *Nemzeti önpusztítás. 1918–1920. (Forradalom–proletárdiktatúra–ellenforradalom)*. Budapešť 2001, s. 216 a Romics, I.: *Magyarország története a XX. században*, s. 136.

50 Pod tímto mandátem se skrývá jméno poslanec Sándora Giessweina, jenž odmítl sloučení strany s národními křesťany. Poslanec Gieswein fúzi zmiňovaných stran odmítl i po volbách a proto nadále vystupoval pod hlavičkou KSZGP a jako takový se v Národním shromáždění řadil dokonce k liberálnímu bloku. Tento postoj Giesweina taktéž dokumentuje i parlamentní almanach prvního volebního období maďarského Národního shromáždění (viz *Nemzetgyűlési almanach 1920–1922. A Nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai*. Vidor, Gy. Budapešť 1921). Viz rovněž povolební statistiky jak malorolníků, tak i národních křesťanů, resp. ministra vnitra Beniczkyho (KNEP), které Křesťanskosociální hospodářské straně shodně připisovaly samostatně jeden (Giessweinův) mandát. (Viz. *Budapesti Hírlap*, roč. 40, č. 38 z 13. února 1920, titulní strana [A Kisgazdapárt a fúzió ellen] a č. 27 z 31. ledna 1920 [A pártok számaránya]).

51 Rozdělení mandátů dle stranické příslušnosti. (K výsledkům srv. MVA I., s. 25 a 26).

1920, či v jižních částech země, vyklizených armádou SHS na podzim 1921, však jednoznačně narostl náskok mezi maloroľníky a KNEP ve prospěch maloroľníků.⁵²

Nicméně jasným vítězem parlamentních voleb byl Křesťanský blok. Naopak ve volbách zcela propadli liberálové. Do Národního shromáždění se dostalo pouze 6 kandidátů Vázsonyiho Národní demokratické strany, a to všichni z volebních obvodů v hlavním městě. V regionech nebyl zvolen ani jeden kandidát liberálních stran. Naproti tomu se však Národní demokratická strana v Budapešti stala hned po národních křesťanech druhou nejsilnější stranou, která z 374 262 celkově odevzdaných hlasů v prvním kole voleb dostala 68 000 platných hlasů, tedy celkem 19%. Připočteme-li k tomu hlasy dalších nekřesťanských, respektive liberálně-občanských stran, tedy hlasy odevzdané Národní straně středu (8 502) a Straně nezávislosti a osmačtyřicátníků (7 570),⁵³ které se ovšem do parlamentu nedostaly, dalo svůj hlas liberálním stranám 84 072 voličů. Sečteme-li hlasy odevzdané liberálním stranám s 71 000 neplatných hlasů sociálnědemokratických voličů, dostaneme, že „proti“ Křesťanskému bloku, proti „oficiálnímu“ konzervativnímu křesťanskému kursu, hlasovalo v hlavním městě 155 072 (41,5%) voličů, tedy bezmála polovina všech zúčastněných voličů.⁵⁴

Ovšem volební výsledky v hlavním městě neodrážely výsledek na celostátní úrovni, a tak lze závěrem konstatovat, že první řádné poválečné parlamentní volby v Maďarsku byly jen formální obsignací statu quo, nastoleného během třech Fridrichových vlád, respektive během dohodou uznaného Huszárova koncentračního kabinetu.⁵⁵ Přesto však, že volby v Maďarsku dle očekávání nepřinesly změnu, jež by zaručovala plnou demokratizaci Maďarska, přeci jen jistý posun z hlediska rozvržení politického vlivu ve společnosti zde nastal. Oproti v roce 1910 zvolenému poslednímu uherskému parlamentu, respektive v jeho dolní komoře v nově zvoleném zákonodárném shromáždění výrazně pokleslo zastoupení velkostatkářských skupin. Zastoupení aristokracie v prvním pováleč-

⁵² Strana KNEP získala v Zátísi 8 mandátů, kdežto maloroľníci mandátů až 27. Maloroľníci vyšli vítězně i z voleb v 11 volebních obvodech vyklizených vojsky SHS, kde zvítězili na šesti místech. Strana KNEP zde získala pouze jeden poslanecký mandát. (Srv. MVA I., s. 28 a 30).

⁵³ Za Stranu nezávislosti a osmačtyřicátníků kandidovalo ve volbách 6 kandidátů. (Srv. MVA I., s. 23).

⁵⁴ Srov. zejména Földes, Gy. – Hubai, L.: *Parlamenti választások Magyarországon*, s. 78. Do součtu odevzdaných hlasů v prvním kole jiným kandidátům než kandidátům Křesťanského bloku jsem nezapočítal hlasy odevzdané nestraníkům a kandidátu Strany maďarských pracujících (*Magyar Munkások Pártja*, MMP), jakožto 4 180 hlasů (1,23%) odevzdaných maloroľníkům. Nutno pak ještě dodat, že po druhém kole se náskok Křesťanského bloku snížil na 203 485 odevzdaných hlasů (viz tamtéž).

⁵⁵ Dle Národních listů charakterizuje jistý v Budapešti zvolený poslanec (deník zde udává jméno Vázsonyiho s otazníkem) první řádné poválečné parlamentní volby v Maďarsku takto: *„Byla to jakási fraška; pouze strany křesťanského bloku mohly se volně připravit. Za to strany pokrokové stěžej byly s to oznámiti své kandidáty, je podporovati a ve voličstvu agitovati aneb nějak na voliče působiti. Cesty na venkov byly vůdcům jejich znemožněny a mimo to vládní teror konal skutečně úkol, jenž se mu připisuje. ... Rozrušená mysl politicky uzavřených mas přiklonila se jako vždy k vládě 'silné' ruky...“* (Národní listy, roč. 60, č. 31 z 31. ledna 1920, s. 2 [Politický přehled – *Jak se konaly volby*]).

ném zákonodárném shromáždění kleslo o celé dvě třetiny, z 15% na 5% a zastoupení velkých a středních vlastníků půdy pak o více než jednu polovinu, z 36% až na 15%. Naproti tomu ve srovnání s posledním volebním obdobím dolní komory uherského parlamentu výrazně vzrostl počet poslanců zastupujících drobné zemědělce, a to z 1% až na 15%, což znamená, že zastoupení maloroľnických vrstev společnosti v roce 1920 dosáhlo procentuelně úrovně zastoupení aristokracie v parlamentu po posledních uherských volbách. Ve srovnání s rokem 1910 ovšem v roce 1920 výrazně vzrostlo v maďarském parlamentu, téměř až o dvě třetiny, zastoupení katolické církve, a to ze 4% na 11%.⁵⁶

Dovršení nástupu konsolidace v zemi – obnovení ústavnosti

Nově zvolené maďarské zákonodárné shromáždění bylo na základě volebních výsledků prvních řádných poválečných parlamentních voleb svoláno na 16. února 1920. Tento slavný, dlouho očekávaný okamžik v dějinách nového Maďarska okomentoval deník *Pesti Hírlap*, jenž si všímá i výše zmíněných změn v sociální struktuře poslanců, takto: „... *Samé nové, samé neznámé tváře. Kam se poděly ty staré? Vymřely, vypadly, přežily samy sebe. Jen jedna-dvě z nich zůstaly na ukázkou... Obrazem nového Maďarska je tento nově scházející se parlament. Jest to skromný, šedý 'uherský sněm' na prahu nové epochy zmenšeného národa, ale sílu nezdolnosti najdeš jednotlivě a dohromady u všech...*“⁵⁷

První schůze maďarského Národního shromáždění za silné asistence četnictva a vojska na parlamentním náměstí, jakožto i v přilehlých ulicích, měla samozřejmě slavnostní, ceremoniální charakter za účasti diplomatů a zástupců vojenských misí. Hlavní, ovšem nelehké poslání, první úloha nově sešlého zákonodárného sboru, přijetí zákona obnovujícího ústavnost v zemi řešícího státní formu, jakožto dočasně i otázku hlavy státu a jeho kompetencí a umožňujícího, cíl k vlastní volbu hlavy státu, však zákonodárce rychle vyvedla z euforie blaženosti nad realitou opětného svolání, respektive zvolení nového zákonodárného orgánu země.⁵⁸ Závěrečná výzva ministerského předsedy Károlye Huszára v jeho úvodním projevu před poslanci u příležitosti první schůze Národního shromáždění zněla jasně: „*Překonejme co nejdříve naši první společnou práci, vytvoření prvního zákona, zvolme toho hlavou státu, jehož vážnost, moc a moudrost bude způsobilá k tomu, aby zachránil národ před záhubou a ať vzejde co nejdříve první odpovědná maďarská vláda.*“⁵⁹

⁵⁶ Srov. R o m s i c s, I.: *Magyarország története a XX. században*, s. 135, 223–224. Podrobněji pak viz R u d a i, R.: *Adalék a magyar képviselőház szociológijához (1887–1931)*. In: B o r o s, Zs.: *Parlament, pártok, választások a Horthy-kori Magyarországon*. Sv. I., Budapest 2002, s. 64, resp. 59–70 (Poprvé publikováno in: *Társadalomtudomány*, 1933, s. 215–230).

⁵⁷ *Pesti Hírlap*, roč. 42, č. 41 z 17. února 1920 titulní strana. (úvodník).

⁵⁸ K problematice viz u nás podr. T ó t h, A.: *Obnovení ústavnosti a prozatímní uspořádání výkonu pravomoci hlavy státu v Maďarsku (1920)*. *Moderní dějiny* 11, 2003, s. 203–250.

⁵⁹ Srov. *Az 1920. évi febr. hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója*. Sv. I., Budapest 1920, A Nemzetgyűlés 1. ülése 1920. február hó 16-án, s. 7 [Stenografické záznamy na 16. února

Uskutečněním prvních řádných poválečných parlamentních voleb posláním přechodného Huszárova koncentračního kabinetu ještě neskončilo. Dodržení standardních ústavních procedur si totiž žádalo rychlou volbu hlavy státu, do jehož rukou by bylo možné vládní mandát odevzdat, a jenž by designoval nového premiéra. Samotná volba hlavy státu si ovšem žádala vytvoření a přijetí příslušného zákona, respektive stanovení státní formy v zemi, určení hodnosti nejvyšší státní funkce a v neposlední řadě definování kompetencí hlavy státu, kterážto úloha nebyla vzhledem k roztržitému vůdčího křesťanského kursu v zemi zdaleka jednoduchá. Poněvadž se jednalo o velmi složitý politický problém, který přesahoval i vnitropolitický rámec, a protože bylo třeba v zájmu dokončení procesu nastolení ústavnosti v zemi otázku co nejrychleji a nejkonstruktivněji řešit, přistoupilo se v zájmu urychlení celé věci pouze k interimnímu řešení této otázky.

Nejmenší překážku představovalo určení státní formy poválečného Maďarska. To, že politická dohoda na monarchistické státní formě je již předem jistá, bylo víceméně již notoriem. Republikánská státní forma byla totiž u vítězného Křesťanského bloku zprofanovaná už samotným bezprostředním poválečným vývojem země, takže již pouze z tohoto důvodu bylo stěží možné očekávat byť jen vážnou úvahu nad touto alternativou. Nejednotnost na politické scéně ovšem panovala votázce hlavy státu. Zde se střetávaly názory dvou silných vyhraněných bloků, tzv. legitimistů a přívrženců svobodné volby krále. Tábor legitimistů se rekrutoval zejména z řad sjednocených národních křesťanů a tábor zastánců svobodné volby krále pak z řad malorolníků. Legitimisté zastávaly v rámci této otázky názor, že maďarský trůn je stále obsazen excísařem Karlem I., tedy uherským králem Karlem IV., a proto není možné uvažovat o volbě jiného panovníka. Zastánci svobodné volby krále pak naopak tvrdili, že Karel Habsburský svým dopisem z Eckartsau z 13. listopadu 1918 na maďarský trůn abdikoval, tudíž je maďarský trůn neobsazen a je tak třeba zvolit nového panovníka. Stoupenci svobodné volby hlavy státu přitom byli vesměs odpůrci habsburského domu. To znamená, že výchozím momentem při řešení celé situace bylo jasně stanovit, zda je maďarský trůn volný či nikoliv a na tomto základě pak přistoupit ke konečnému řešení celé situace. Bylo zde taktéž nutné vzít v potaz i existenci nóty velvyslanecké konference z února 1920, zakazující Maďarsku restauraci Habsburků v jakékoliv formě. Tento dokument činil otázku hlavy státu ještě mnohem choulostivější. Poněvadž tedy bylo nabíledni, že se jedná o běh na dlouhou trať, přistoupilo se do konečného vyřešení, respektive konečné interpretace Karlova dopisu k dočasnému řešení, tedy k volbě prozatímní hlavy státu.

Z hlediska otázky obsazenosti či uvolněnosti maďarského trůnu bylo mezi legitimisty a stoupenci svobodné volby krále v průběhu mezistranických jednání dosaženo kompromisu založeného na vzájemné dohodě, že v zájmu prozatímního zakonzervování definitivního vyřešení otázky královské bude příslušná pasáž návrhu zákona obsahovat pouze konstatování skutečností a nikoliv formulace

svolaného Národního shromáždění, sv. I., 1. schůze Národního shromáždění 16. února], ohledně celého Huszárova projevu viz tamtéž s. 5–7.

podporující legitimitu či naopak. Vzhledem k otázce obsazenosti či uvolněnosti trůnu, tedy k otázce legitimacy, nebyla otázka hodnosti dočasné hlavy státu nikterak politicky složitou. Zde se naskýtal dvě možnosti: palatin nebo regent. Volba padla na regentství. I přes eliminaci sporných bodů ve věci prozatímní hlavy státu na minimum, nebyla ovšem vůbec jednoduchá ani jednání o samotných kompetencích dočasné hlavy země, vezmeme-li v úvahu, že probíhala v období mezistranických sporů v rámci Křesťanského bloku nejen ohledně otázky většiny v parlamentu, ale i ohledně otázky, které straně Křesťanského bloku náleží post ministerského předsedy.⁶⁰

Otázka uspořádání pravomocí dočasné hlavy státu byla meritorně projednávána na mezistranické schůzce den po slavnostním prvním zasedání zvoleného Národního shromáždění, 17. února.^{61,62} Na společné konzultaci, jejíž obsah byl pak večer téhož dne projednán jednotlivě i uvnitř Křesťanského bloku, sice bylo dosaženo předběžné dohody, ovšem jen formální. Mezistranická jednání ze dne 17. února, byť souhlasně vymezila základní kompetence nejvyšší prozatímní státní funkce a dokonce přinesla rozšíření (na návrh národních křesťanů) původní vládní předlohy o pravomoc rozpuštění zákonodárného shromáždění v případě, že by se stalo usnášení neschopné, jakožto i o právo hlavy státu vrátit zákon zpět k projednání do Národního shromáždění, nebyla v této otázce definitivní. Jablkem sváru se stala právě kompetence dovolující interimní hlavě státu rozpustit Národní shromáždění v případě, stalo-li by se usnášení neschopné. V souvislosti s touto kompetencí se totiž na politické scéně objevil požadavek po přiznání dočasné hlavě státu práva neomezeného rozpuštění zákonodárného sboru. Z důvodu nutnosti další precizace názorů v této záležitosti odložil proto premiér Huszár předložení návrhu zákona parlamentu a na 20. února svolal další mezistranickou schůzku ve věci. Na další mezistranické schůzce pod vedením ministerského předsedy vystoupil hrabě Gyula Andrásy, poslanec Strany křesťansko-národního sjednocení s požadavkem poskytnout hlavě státu v rámci zmíněné pravomoci zcela svobodnou ruku. Protože však Andrásyho návrh nezískal podporu ani u jeho stranických kolegů (malorolníci, zastávající užší kompetence hlavy státu návrh samozřejmě nepodpořili), svůj požadavek nakonec stáhl. Zúčastněné strany poté přijaly návrh zástupce demokra-

⁶⁰ Ohledně problematiky kolem dočasné hlavy státu, resp. kolem jeho kompetencí, jakožto i jeho volbě viz podrobně zejména in: V a r g y a i, Gy.: *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör (1919–1921)*. Budapest 1971 a S a m u, M.: *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról*. Budapest 1958.

⁶¹ Mezistranické schůzky byly vedle premiéra přítomni ministr kultu István Haller, ministr války István Friedrich, státní tajemník Károly Rassay, Sándor Ernst, Ottokár Prohászka, Mátyás Frühwirth za Stranu křesťansko-národního sjednocení, dále ministr orby a zemědělství Gyula Rubinek, ministr zásobování Nagyatádi Szabó István, ministr bez portfeje Sokoropátka Szabó István, István Rubinek, Rezső Rupert, Sándor Szabó a Károly Wágner za malorolníky a nakonec Gábor Ugron a József Szerényi za Demokratický blok, resp. za bezpartijní. (Na základě deníku Népszava, roč. 48, č. 42 z 18. února 1920, s. 2 [*Kibővítik a kormányzó jogkörét. Házfőelosztási és vétőjog az ideiglenes államfőnek. A pártközi értekezlet megállapodásai.*]).

⁶² Z deníků o mezistranických poradách u ministerského předsedy 17. února 1920 podrobněji informuje např. Népszava, tamtéž.

tického bloku v parlamentu Gábora Ugrona na předložení návrhu zákona Národnímu shromáždění v podobě, jakou získala na poslední mezistranické schůzi. Stalo se tak zejména pod tlakem malorolníků, kteří pohrozili otevřením otázky legitimacy, jež byla na základě předešlých ujednání oddálena na neurčito, tedy, že budou v souvislosti s předkládanou zákonnou předlohou požadovat v parlamentu okamžité projednání taktéž Karlova dopisu z Eckartsau, respektive stvrzení jeho definitivní interpretace Národním shromážděním.⁶³

Návrh zákona o obnovení ústavnosti a o dočasném uspořádání výkonu pravomoci nejvyšší státní moci předložil premiér Huszár Národnímu shromáždění, respektive jeho veřejnoprávnímu výboru na čtvrté schůzi parlamentu 23. února 1920.⁶⁴ Byť konečná verze vládního návrhu zákona vzešla z mezistranických jednání, nebyl vládní návrh zákona veřejnoprávním výborem parlamentu přijat beze změn, respektive bez absence otázky královské v pozadí.⁶⁵ I přes tuto skutečnost však nakonec veřejnoprávní výbor Národního shromáždění konstatoval, že návrh zákona se nedotýká nikterak otázky legitimacy a legality, ale omezuje se pouze na konstatování skutečností, z nichž vyvození příslušných ústavněprávních konkluzí je odročeno na období po podpisu mírové dohody. Výbor stanovil interpretaci zákona, dle které v zákoně obsažená královská moc přechází tímto zákonem na hlavu státu v hodnosti regenta, jež bude zvolen Národním shromážděním, přičemž zákon neomezuje existenci hodnosti regenta časově, ovšem stanovuje, že regentská moc zaniká konečným řešením otázky hlavy státu zákonodárným shromážděním. Návrh zákona tak byl výborem s několika úpravami přijat a doporučen parlamentu k přijetí v rámci urychleného schvalovacího procesu⁶⁶

63 Viz Népszava, roč. 48, č. 45 z 21. února 1920, s. 5. (*Tárgyalások a kormányzó hatásköréről*) a č. 46. z 22. února 1920, s. 6. (*A legitimitás kérdésében később határoz a nemzetgyűlés. A kormányzói jogköréről szóló javaslatot hétfőn terjesztik be.*)

64 Ohledně vládního návrhu zákona viz *Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai*, sv. I., Budapešť 1920, [Písemnosti na 16. února svolaného Národního shromáždění] písemnost č. 4, s. 31–35, *Melléklet a 4. számú irományhoz – Törvényjavaslat az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről.*

65 Vedle několika konstruktivních změn některých formulací v textu odrazil se v projednávání zákona i výše zmíněný střet v pohledu na otázku královskou. Zásadní změnou v tomto směru bylo upravení formulace v úvodu návrhu zákona: „výkon královské moci je přerušen“ na „královská moc není vykonávána“. Tuto úpravu v textu označila ovšem malorolnická strana na své stranické poradě 25. února za porušení dohody, neboť tato formulace dle její interpretace již neobsahovala jen pouhé konstatování skutečností a interpretovala již pojetí věci z pohledu legitimistů. Z tohoto důvodu malorolníci v rámci prvního čtení zákona na 6. schůzi Národního shromáždění 26. února nakonec přeci jen otevřeli otázku legitimacy a požadovali zanesení do připravovaného zákona již de facto interpretaci Karlova dopisu z Eckartsau, a to ve smyslu, že se jím Karel vzdal podílu na řízení státních záležitostí. Po vzájemných složitých vyjednávaních však nakonec byla přijata alternativní varianta navržená hrabětem Gyulou Andrássem, jež obsahovala původní, doplněnou formulaci vládního návrhu, tedy, že „výkon královské moci je od 13. listopadu 1918 přerušen“.

66 Ohledně interpretace zákona veřejnoprávním výborem, jakožto ohledně v zákoně výborem provedených změn srov. *Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai*, sv. I., Budapešť 1920, [Tisky na 16. února svolaného Národního shromáždění] písem-

I přes vážný rozkol panující mezi oběma nejsilnějšími parlamentními stranami prošel návrh zákona v Národním shromáždění již beze změn během všech jeho třech čtení⁶⁷ a 28. února byl poslanci pod označením zákonný článek I. roku 1920 („1920: I. tc.“)⁶⁸ o „obnovení ústavnosti a prozatímním uspořádání výkonu pravomoci hlavy státu“ přijat. Přijetím zmiňovaného zákona se tak proces standardizace vnitropolitického života v zemi dostává do jedné z posledních fází. Přijatý zákon kodifikoval dosažený stav k datu jeho přijetí, tj. mj. konstatoval vydělení Maďarska z rakousko-uherského soustátí a zánik obou komor uherského parlamentu a uznal koncem ledna zvolené Národní shromáždění výhradním legitimním zastupitelským orgánem národní suverenity. Zákon rovněž uznal všechny kabinety vzešlé po 7. srpnu 1920, jakožto i jejich nařízení, naproti tomu však zrušil veškerá nařízení Károlyiho lidové republiky a republiky rad. Zákon o obnovení ústavnosti dále vymežil zákonodárnou a výkonnou moc v zemi, přičemž zákonodárnou moc přisoudil legitimně zvolenému Národnímu shromáždění a výkonnou regentovi země, respektive Národnímu shromáždění odpovědné vládě, do doby, než bude regent zvolen.

Ve své druhé části zákon 1920: I. stanovil, že do definitivního vyřešení otázky nejvyšší státní moci zvolí Národní shromáždění provizorní hlavu státu v hodnosti regenta a vymežil zároveň regentovy pravomoci, přesněji však řečeno, definoval omezení práv královské moci pro dočasnou hlavu státu. Pravomoci regenta nebyly nikterak výrazné a příslušela mu zejména reprezentativní úloha hlavy státu, tedy úloha spíše ceremoniální. Dle zákona náleželo regentovi právo jmenovat vládu, navracet zákony Národnímu shromáždění k opětnému projednání (ovšem jen jednou),⁶⁹ nikoliv však právo schvalovací. Mohl nicméně v případě, že by se parlament stal neusnášení schopný, Národní shromáždění rozpustit,⁷⁰ ovšem ne odročit jeho jednání.⁷¹ Směrem do zahraničí reprezentoval regent stát, mohl uzavírat smlouvy, jmenovat a přijímat velvyslance.⁷² Nemohl však své-

nost č. 4, *A nemzetgyűlés közjogi bizottságának jelentése „az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről“ benyújtott, a nemzetgyűlés irományaiiban 2. számmal jelzett törvényjavaslatról*, s. 28–30.

67 Na 6., 7. a 8. schůzi na 16. února svolaného Národního shromáždění 25., 26. a 28. února 1920.

68 Viz 1920. évi Országos Törvénytár (*Corpus Juris*), Budapešť: Ministerstvo vnitra 1920, 1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről, s. 1–6.

69 Toto právo se ovšem nevztahovalo na zákony týkající se státní formy země či hlavy státu.

70 Takto mohl regent učinit pouze až po nevyslyšení jeho výzvy po obnovení usnášení schopnosti parlamentem.

71 Na základě Horthyho vynuceném (viz dále vlastní text) rozšíření pravomocí regenta doplňujícím zákonem 1920: XVII. z 18. srpna 1920 však mohl regent Národní shromáždění nejen rozpustit, nýbrž i odročit a ukončit jeho jednání, a to dle práva příslušejícího královské moci dle pravidel stanovených zákony 1848: IV., resp. 1867: X. (Srov. 1920. évi Országos Törvénytár (*Corpus Juris*), Budapešť: Ministerstvo vnitra 1920, 1920. évi XVII. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. t.–c. 13 §-ának módosításáról, s. 77; ohledně celého znění úpravy zákona 1920: XVII. viz s. 77–78).

72 Z části bez nutnosti souhlasu Národního shromáždění.

volně vyhlásit válku či použít vojska za hranicemi státu,⁷³ jakožto uzavírat mírové smlouvy bez souhlasu parlamentu. Veškerá výkonná moc, náležící dočasné hlavě státu, kromě práv plynoucích z pozice vrchního velitele armády vůči národnímu vojsku, byla podřízena Národnímu shromáždění odpovědné vládě.⁷⁴ I přes monarchistické postavení regenta v zemi, jež se přihlásila k monarchistickému státnímu zřízení, nebylo regentovi přiznáno právo udílení šlechtických titulů. Odepřeno hlavě státu bylo i právo udílení všeobecné amnestie.⁷⁵ Osoba regenta požívala dle zákona imunitu a stejnou trestněprávní ochranu jako panovník. V případě porušení zákona byl regent odpovědný parlamentu.⁷⁶

Budování nezbytně nutných základů konsolidace vnitropolitického života Maďarska bylo dovršeno 1. března 1920, kdy Národní shromáždění země zvolilo tajným hlasováním dočasnou hlavu státu v osobě admirála Miklóse Horthyho de Nagybánya.⁷⁷ Samotná volba prozatímní hlavy státu ovšem neproběhla beze šrámů. Na jedné straně „čistotu“ volby dočasné hlavy státu nepříznivě poznamenala skutečnost početné přítomnosti vojska na parlamentním náměstí, jakožto i poslední výsledek bílého teroru, maje tentokráte i značný mezinárodněpolitický ohlas – zavraždění dvou sociálnědemokratických novinářů 17. února 1920.⁷⁸ Na druhé straně vrhá na Horthyho volbu nepříznivý stín i jeho podmínění přijetí funkce hlavy státu rozšířením jeho pravomocí, ke kterému se parlament musel Horthymu předem zavázat.⁷⁹

73 Na základě úpravy zákona 1920: I. v srpnu 1920 (viz též pozn. č. 71 a 79) bylo regentovi umožněno v případě ohrožení státu nařídít užití vojska i za hranicemi státu, ovšem za vyžádání dodatečného souhlasu odpovědného ministerstva, tedy vlády a parlamentu.

74 Platnost veškerých opatření a ustanovení dočasné hlavy státu byla podmíněna kontrasiagnací odpovědného ministra.

75 Úpravou znění zákona 1920: I. bylo však regentovi nakonec v rámci rozšíření jeho pravomocí přiznáno i omezené právo udílení všeobecných amnestií (viz výše c. d., s. 78).

76 Viz 1920. évi Országos Törvénytár (*Corpus Juris*), Budapešť: Ministerstvo vnitra 1920, 1920. évi I. törvénykik az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről, s. 4–5.

77 Z celkového počtu odevzdávaných 141 hlasů bylo 131 pro Horthyho, 7 poslanců odevzdalo hlas hraběti Albertu Apponyimu a 3 hlasy byly neplatné. Volbu Horthyho regentem stvrdil parlament 5. března v řadě druhým přijatým zákonem 1920: II (Viz 1920. évi Országos Törvénytár (*Corpus Juris*), Budapešť: Ministerstvo vnitra 1920, 1920. évi II. törvénykik nagybányai Horthy Miklós úrnak kormányzóvá történt megválasztásáról, s. 7–8.

78 Odpovědného redaktora deníku sociálních demokratů Népszavay Bély Somogyiho a jeho spolupracovníka Bély Bacsóa.

79 Rozšíření pravomocí regenta země prosadil v Národním shromáždění první kabinet hraběte Pála Telekiho výše zmíněným zákonným článkem č. 1920: XVII. (viz též pozn. č. 71) přijatého parlamentem 7. srpna 1920. Vládní návrh doplňujícího zákona byl parlamentu předložen na jeho 71. schůzi 25. července 1920 (viz 4. svazek stenografických záznamů na 16. února svolaného Národního shromáždění [Az 1920. évi febr. hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója, sv. IV., Budapešť 1920, A Nemzetgyűlés 71. ülése 1920. július hó 28-án]; vládní návrh zákona in: Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai, sv. III., Budapešť 1920, písemnost č. 101, resp. písemnost 107 [vyjádření veřejnoprávního výboru k zákonu]). První až třetí čtení zákona proběhlo na 76., 78. a 80. schůzi 3., 5. a 7. srpna (viz stenografické záznamy příslušných schůzí in: výše cit. dok.).

Byť v zájmu porevolučních maďarských vlád nebylo plné nastolení demokratických principů v zemi dle modelu západních demokracií, kterážto skutečnost poznamenala nejen první řádné poválečné parlamentní volby v zemi, ale zapříčinila i velmi pomalý nástup, i když svým způsobem svébytných právních principů v ostře rozdělené společnosti, přesto však samotná realizace prvních řádných poválečných voleb v zemi, jakožto i prozatímní vyřešení otázky hlavy státu znamenaly definitivní položení základů konsolidace vnitropolitického a posléze i hospodářského života Maďarska. Volba prozatímní hlavy státu, jakožto následné vytvoření vládní koalice ze stran Křesťanského bloku však zdaleka neznamenaly definitivní uklidnění na vnitropolitické scéně. Před Maďarskem bylo ukončení mírových jednání a podpis mírové smlouvy, uskutečnění parlamentních voleb i na postupně vyklizených územích, jakožto i okolnostmi vynucené další řešení otázky hlavy státu, která i přes dosažené dohody na vnitropolitické scéně představovala po podpisu trianonské mírové smlouvy základní brzdnou sílu upevnění vnitropolitického konsolidačního procesu, respektive spolupráce vládní koalice.⁸⁰

Rok 1920 je tak pro Maďarsko rokem nejen tragickým, z hlediska zahájení mírových jednání a následného podpisu trianonské mírové smlouvy 4. června 1920, ale z hlediska jeho vnitropolitického vývoje, majícího značný dosah i na jeho mezinárodněpolitické postavení v přebudované poválečné střední Evropě, taktéž rokem ve znamení definitivního nástupu konsolidace politického života země. Byť striktní mírové podmínky znamenaly pro maďarskou veřejnost dlouhodobou frustraci a de facto poznamenaly i celý poválečný vývoj Maďarska, jehož přímé důsledky prakticky současně i předznamenaly, postupné, ovšem zdaleka ne bezbolestné uklidnění vnitropolitického života země zvrženého revolučními událostmi, přeci jenom znamenalo pro zemi velkou úlevu a především možnost vrátit se ke standardnímu způsobu života nejen pro samotné obyvatele země, ale i pro její politickou scénu. I přesto, že konsolidační cesta Maďarska, jejíž základy byly položeny ve druhé polovině roku 1919, byla utvrzena prvními řádnými poválečnými parlamentními volbami v lednu 1920, na jejichž základě vzešel nový, legitimní vládní kabinet a zejména zákonodárny sbor země – Národní shromáždění, který skutečnost standardizace politického života země potvrdil obnovením ústavnosti a volbou, byť jen dočasně hlavy státu, nebyl proces upevnění konsolidačního procesu země samozřejmě záležitostí pouze roku 1920. Z hlediska nastolení běžného politického života v Maďarsku však rok 1920 znamenal rok přelomový, byť definitivní upevnění stabilizačního procesu země

⁸⁰ Koncentrační Huszárův kabinet však byl 15. března nahrazen opět přechodným kabinetem pod vedením Sándora Simonyi-Semadama, který měl nahradit kabinet se širším politickým mandátem až po uskutečnění voleb v Zátisí po jeho vyklizení rumunskou armádou (vláda Simonyi-Semadama byla u moci do 19. července 1920, kdy byla vystřídána prvním Telekiho kabinetem). Přítrž rozkolu mezi legitimisty a stoupenci svobodné volby krále uvnitř křesťansko-národního vládního kursu dalo až přijetí zákona 1921: XLVII 6. listopadu 1921 pod tlakem velmocí, který s konečnou platností detronizoval v Maďarsku Habsburky. Spor mezi legitimisty a přívrženci svobodné volby krále tak nadále ztratil opodstatnění, i když tímto zákonem legitimistické hnutí samozřejmě ze země nemizí. Maďarsko však nadále zůstalo královstvím s regentstvím de iure, a to beze změny ad interim.

přinesl, i přes dva velké vnitropolitické otřesy se silnou zahraničněpolitickou odezvou v podobě dvou restauračních pokusů excísaře Karla I.,⁸¹ až rok 1921, respektive nástup hraběte Istvána Bethlena do křesla ministerského předsedy. Nicméně první řádné poválečné parlamentní volby a následné obnovení ústavnosti spolu s interimním vyřešením otázky hlavy státu volbou regenta znamenaly nezbytně nutný předpoklad pro následnou širší, vnitro- a zahraničněpolitickou, jakožto v neposlední řadě i hospodářskou konsolidaci země.

THE STANDARDIZATION OF INTERNAL LIFE IN HUNGARY (AUGUST 1919 – MARCH 1920)

The standardization of uncontrolled postwar revolutionary internal life and constitutional form of Hungary between two wars belong to the second half of 1919 and the first quarter of 1920 roughly. The internal basis of new Trianon Hungary were established under the counter-revolutionary cabinets of the Prime Minister István Friedrich, and were consolidated under the concentration government of the Prime Minister Károly Huszár. The first regular postwar parliamentary election in January 1920, subsequent acceptance of the Act on the reconstitution in the state and the Act on provisory head of the state and his competences by Hungarian legislative assembly, and finally the election of the head of the state even if ad interim, represented the completion of internal life standardization.

⁸¹ K restauračním pokusům, z hlediska zejména jejich mezinárodněpolitického dosahu, viz podrobněji Á d á m, M.: *Les deux coups d'État de l'ex-roi Charles et la Petite Entente*. In: *Acta Historica* 31, 1985, s. 3–85; O l i v o v á , V.: *Československá zahraniční politika a pokus o restauraci Habsburků v roce 1921*. *ČsČH* 7, 1959, 4, s. 675–698. Nověji pak k prvnímu restauračnímu pokusu u nás viz T ó t h , A.: *Československá diplomacie a první restaurační pokus Karla Habsburského v Maďarsku (26. březen – 5. duben 1921)*. *Slovenský přehled* 88, 2002, č. 3, s. 343–370; stručněji k oběma Karlovým restauračním pokusům pak viz též E. I r m a n o v á : *Maďarsko a versailleský mírový systém*, s. 216–225, 229–232.